

УДК 378:3

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-276-279

РАБЕЦЬКА Надія Леонідівна –

кандидат педагогічних наук,

викладач української мови та літератури

Одеського морехідного фахового коледжу морського та рибпромислового флоту імені Олексія Соляника

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5241-9473>

e-mail: nadezhdarabetskaya75@gmail.com

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Проблема підготовки кваліфікованих та мотивованих майбутніх фахівців соціономічної сфери постає особливо важливою у зв'язку з впровадженням глобалізації та фокусом на важливість пріоритетів у сучасній діловій та особистій комунікації. Проведено аналіз результатів емпіричного дослідження, серед методів якого наведено спостереження, опитування, інтерв'ю. Метою статті є вивчення особливостей комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. Відзначимо, що застосування підібраних та розроблених методів у процесі перевірки ефективності технології формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в класичному університеті під час проведення педагогічної практики отримали позитивний відгук від учасників освітнього процесу та здобувачів освіти, адже були організовані відповідно до індивідуальних особливостей студентів з умовою взаємного контакту між сторонами освітнього процесу та за допомогою вдалої педагогічної комунікації.

Зазначено, що комунікативна компетентність майбутніх фахівців залежить від індивідуальних і особистісних якостей, життєвого досвіду, сфери діяльності, інтересів, схильностей, емоційної сфери, світогляду, статусу в колективі, а також комунікативної культури (культури міжособистісного спілкування, культури мовлення, комунікабельності тощо).

Аналіз комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери освітньо-кваліфікаційних характеристик підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери дозволив дійти висновку, що випускники закладів вищої освіти повинні оволодіти певними комунікативними вміннями й навичками, проте, на нашу думку, їх недостатньо для формування комунікативної компетентності. Тобто необхідна цілеспрямована робота щодо формування означеної компетентності з упровадженням в освітній процес закладів вищої освіти відповідних педагогічних умов.

Ключові слова: майбутні фахівці соціономічної сфери, комунікативна компетентність, здобувачі освіти, компоненти комунікативної компетентності соціального працівника.

RABETSKA Nadiia Leonidivna –

candidate of Pedagogical Sciences,

teacher of Ukrainian language and literature at Oleksiy Solyanyk Odesa Maritime College of Maritime and Fisheries Fleet

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5241-9473>

e-mail: nadezhdarabetskaya75@gmail.com

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIO-ECONOMIC SPHERE

The problem of training qualified and motivated future specialists in the socio-economic sphere becomes especially important in connection with the introduction of globalization and the focus on the importance of priorities in modern business and personal communication. An analysis of the results of an empirical study was carried out, the methods of which include observation, surveys, and interviews. The purpose of the article is to study the features of communicative competence of future specialists in the socio-economic sphere. It should be noted that the application of the selected and developed methods in the process of checking the effectiveness of the technology for the formation of communicative competence of future specialists in the socio-economic field at a classical university during the pedagogical practice received positive feedback from the participants of the educational process and those seeking education, because they were organized according to the individual characteristics of students with the condition of mutual contact between the parties of the educational process and with the help of successful pedagogical communication.

It is noted that the communicative competence of future specialists depends on individual and personal qualities, life experience, field of activity, interests, inclinations, emotional sphere, worldview, status in the team, as well as communicative culture (culture of interpersonal communication, culture of speech, sociability, etc.).

The analysis of the communicative competence of future specialists in the socio-economic sphere of the educational and qualification characteristics of the training of future specialists in the socio-economic sphere allowed us to come to the conclusion that graduates of higher education institutions should master certain communicative abilities and skills, however, in our opinion, they are not sufficient for the formation of communicative competence. That is, purposeful work on the formation of the specified competence with the introduction of appropriate pedagogical conditions into the educational process of higher education institutions is necessary.

Key words: future specialists in the socio-economic sphere, communicative competence, students of education, components of communicative competence of a social worker.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах інтеграції України до європейського освітнього простору інтенсивно здійснюється модернізація вітчизняної системи освіти, що передбачає вирішення проблеми якісного формування професійної компетентності майбутніх фахівців, у тому числі й соціономічної сфери, здатних реалізовувати знання й уміння щодо організації

конструктивної взаємодії з довколишніми людьми в подальшій професійній діяльності.

Професійна діяльність майбутніх фахівців соціономічної сфери (практичні психологи, соціальні педагоги, соціальні працівники, правознавці та ін.) належить до типу «людина – людина» і ґрунтується на спілкуванні з людьми, які потребують певної допомоги та захисту в ситуаціях, що виникли в їхньому житті. З огляду на це, у процесі навчання,

крім набуття необхідних професійних знань і вмінь, постає необхідність формування в майбутніх фахівців-соціологів життєво значущих знань, умінь, навичок, розвитку здатності використовувати свій особистісний потенціал у взаємодії з людьми, тобто формування їхньої комунікативної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зарубіжними вченими (С. Laczkovics, G. Fonzo, B. Bendixsen, E. Shpigel, I. Lee, K. Skala, A. Prunas, J. Gross, H. Steiner & J. Huemer) комунікативна компетентність трактується як: певна сукупність знань, досвіду, якостей, здібностей особистості, що дають змогу ефективно виконувати комунікативні функції, здатність діяти в ситуації невизначеності), здатність демонструвати знання комунікативної поведінки в певній ситуації, уміння формулювати завдання і досягати їх, співпрацюючи з іншими і адаптуєчись до змін у ситуації комунікації [1].

Теоретичний аналіз наукових праць (Л. Бондаренко, Д. Годлевської, О. Федорчука, О. Грицанова, І. Візнюк, Н. Стеценко, І. Власик, О. Ковальова, Н. Іванова, О. Кучерявий та ін.) свідчить, що нині доволі багато розроблено окремих аспектів з проблеми дослідження комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціологічної сфери, проте відсутня поетапність особливостей її впровадження та реалізації в закладах вищої освіти [1–4].

Метою статті є вивчення особливостей комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціологічної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна діяльність фахівців соціологічної сфери – це процес їхньої безпосередньої взаємодії з людиною чи групою людей, під час якої вони усвідомлено використовують професійні знання, вміння й навички, надаючи необхідну соціальну, психологічну, правову допомогу тим, хто її потребує, у вирішенні складних життєвих ситуацій.

Соціологічні (ті, що допомагають) *професії* (від лат. *society* – суспільство) – це професії, в яких процес діяльності ґрунтується на спілкуванні типу «людина – людина» і які асоціюються з вивченням та поясненням соціальних стосунків, соціального розвитку суспільства, впливом на соціальні процеси на різних рівнях соціальної взаємодії [3, с. 137], професії, що вирішують професійні завдання, пов'язані із соціальними стосунками в суспільстві, зміст яких зосереджено на їх розвитку, регуляції, дослідженні соціальних закономірностей і тенденцій, збереженні, трансформації історично визначених і прийнятих у суспільстві форм культури й традицій на всіх рівнях соціальної взаємодії [2].

Комунікативну компетентність майбутніх фахівців соціологічної сфери визначаємо як складноструктуроване, полікомпонентне особистісне утворення, що ґрунтується на сукупності знань, умінь, досвіду організації професійного спілкування й міжособистісної взаємодії на підставі конструктивного діалогу й характеризується здатністю сприймати й розуміти партнерів по взаємодії, застосовувати елементи вербальної і невербальної комунікації, уміннями емоційної саморегуляції, запобігання й вирішення конфліктів у професійній діяльності, проявом толерантності й емпатії до довколишніх людей з метою надання їм необхідної допомоги під час вирішення нестандартних життєвих ситуацій.

Н. Стеценко зазначає, що *комунікативна компетентність* є складною інтегральною характеристикою особистості майбутнього фахівця; це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання в безпосередній професійній діяльності. Комунікативна компетентність має нормативний характер, включає в себе норми та правила комунікативної поведінки в суспільстві, є особистісною характеристикою майбутнього фахівця, у якій відображається і спрямованість студента на виконання майбутніх професійних завдань і його ставлення до обраної професії, до самого себе і типу взаємодії з іншими людьми [1, 4].

Значимо, що для представників соціологічних професій комунікативна компетентність є професійно зумовленою якістю. Адже, зазначає С. Адамів, і з нею неможливо не погодитися, від уміння встановлювати й підтримувати відповідні соціальним нормам, правилам і професійному етикету контакти з іншими людьми (клієнтами та діловими партнерами) безпосередньо залежить успіх їхньої професійної діяльності. Більше того, комунікативна компетентність майбутніх фахівців залежить від індивідуальних і особистісних якостей, життєвого досвіду, сфери діяльності, інтересів, схильностей, емоційної сфери, світогляду, статусу в колективі, а також комунікативної культури (культури міжособистісного спілкування, культури мовлення, комунікабельності тощо) [2, с. 44–45].

Компонентами комунікативної компетентності соціального працівника, І. Візнюк визначає такі: соціально-комунікативний (наявність знань, умінь та навичок), особистісно-емоційний (рефлексія, креативність, емпатія), діяльнісний (сукупність навичок і вмінь) [3, с. 140].

Комунікативна компетентність майбутніх правознавців, за О. Федорчук, складається з таких компонентів, як-от: когнітивно-змістовий (професійно-інформатичні знання), ціннісно-мотиваційний (ціннісні відносини і мотивація), операційно-технологічний (уміння і навички). У структурі комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціологічної сфери виокремлено гносеологічний, праксеологічний і суб'єктний компоненти.

Вибір *гносеологічного компонента* зумовлений тим, що він передбачає наявність у майбутніх фахівців соціологічної сфери знань і вмінь, які лежать в основі власної пізнавальної діяльності. Означений компонент впливає на активність життєвої позиції та формування світосприйняття, що виявляється в позитивному ставленні до світу, праці, до інших людей і самого себе.

Праксеологічний компонент, передбачає практичну здатність успішної реалізації комунікативної взаємодії й обіймає сукупність професійних практичних навичок, умінь і здатностей, необхідних для професійної діяльності. Виокремлення цього компонента ґрунтувалося на праксеології, що визначається як загальна теорія, яка стосується основ організації будь-якої діяльності незалежно від її спеціалізації. Практикеологія наголошує О. Ковальова, розглядає способи діяльності з погляду їх практичних властивостей, тобто їх ефективності [4, с. 39].

Суб'єктний компонент передбачає розвиненість у майбутніх фахівців соціологічної сфери як суб'єктів комунікативної взаємодії певних особистісних

якостей, без яких неможливо здійснювати продуктивну професійну діяльність. Це пов'язано з тим, що в процесі взаємодії з іншими людьми неодмінно виникають різноманітні ситуації, які потребують від фахівця-соціонома виявляти толерантне неупереджене ставлення до людей, з якими він співпрацює, вміти співпереживати, поставити себе на місце іншої людини, поглянути на подію з її позиції, емоційно відгукнутись на її проблеми, запобігати виникненню конфліктів у професійній діяльності.

Наочно структуру феномена «комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери» подано в рис. 1.

Зазначимо, що всі виокремлені компоненти комунікативної компетентності є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. Кожний із них впливає на здатність майбутніх фахівців соціономічної сфери організації комунікативної взаємодії в подальшій професійній діяльності.

Досягнення зазначених цілей вимагає забезпечення компетентнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, який повинен вирізнятися насамперед професійною спрямованістю освітнього процесу закладів вищої освіти. Слід зазначити, що модернізації системи вищої освіти в Україні сьогодні зумовлює розробку нових стандартів, в яких повинні переважати кваліфікаційні моделі підготовки майбутніх фахівців відповідно до конкретної.

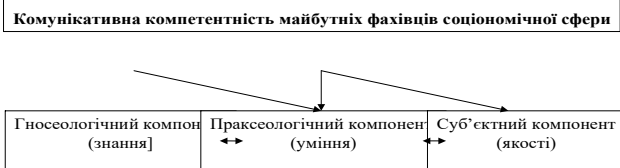

Рис. 1. Структура комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери

З метою з'ясування того, якими вміннями і компетенціями повинні оволодіти майбутні фахівці соціономічної сфери під час навчання в закладах вищої освіти, було проаналізовано відповідні освітньо-кваліфікаційні характеристики. Освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки фахівців є складником галузевих стандартів вищої освіти, в якій відображено цілі вищої освіти та професійної підготовки, вимоги до компетентності випускників, інші їхні соціально важливі властивості та якості.

Так, в освітньо-кваліфікаційній характеристиці підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка» / спеціальності 231 «Соціальна робота» (Кваліфікація 2340 Соціальний педагог) зазначено, що майбутній соціальний педагог повинен виконувати у практичній діяльності з-поміж інших професійних функцій і комунікативну функцію, що забезпечує налагодження взаємодії особистості, соціальної групи та державних і недержавних організацій, що виступають клієнтами, волонтерами, спонсорами та партнерами соціального педагога. Для її виконання випускники закладу вищої освіти повинні набути таких здатностей, як: вільно володіти українською мовою в усній і письмовій формах; користуватися нею у професійній діяльності, підтримувати її авторитет і державний статус; грамотно користуватися у своїй роботі професійною лексикою і термінологією; володіти культурою ділового мовлення, уміти вести ділову документацію

(3.01.ЗП.Р.02); правильно будувати соціально-культурне спілкування (3.06.ПР.Р.12) [1, 4].

За освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 6.030103 «Практична психологія» / спеціальності 053 «Психологія» (Кваліфікація 2445.2 Практичний психолог в освітніх закладах) майбутні фахівці повинні бути здатними до письмової й усної комунікації державною мовою (КЛ.1); забезпечувати можливості розвитку та формування особистості з урахуванням різних умов спілкування (ПФ.Е.05.ПР.Р.03); координувати власну взаємодію з батьками, громадськістю в застосуванні методів психологічного впливу в залежності від вікових та індивідуальних особливостей (СП.Д.04.ПР.О.04); прихильно визнавати поведінку та думки інших людей (КСО.09.ПР.Р.01); правильно використовувати мовні засоби залежно від сфери й мети спілкування, складати ділові папери (КЛ.1.ЗП.Р.01); координувати власну взаємодію з батьками, громадськістю у застосуванні методів психологічного впливу в залежності від вікових та індивідуальних особливостей (КЗП.6.ПР.О.04); визначати найбільш ефективні засоби психологічного впливу на аудиторію, забезпечуючи ефективне застосування (використання) засобів вербальної та невербальної комунікації з аудиторією (КСП.1.ПП.Н.02); розробляти процедуру і техніку психолого-педагогічного спілкування з метою запобігання міжособистісних та міжгрупових конфліктів (КСП.1.ПР.О.02); добирати засоби впливу на особистість у залежності від вікових та індивідуальних особливостей (КСП.1.ЗП.О.04); добирати методики ділових бесід і проведення перемов (КСП.6.ПП.О.02); аналізувати ефективність спілкування, виявляти оптимальні умови спілкування, встановлювати адекватні міжособистісні стосунки в різних ситуаціях спілкування (КСП.6.ПР.О.02); оцінювати моделі комунікативних зв'язків у суспільстві та їх ефективність (КСП.7.ЗП.Р.03); проводити соціально-психологічний тренінг з метою підвищення комунікативної компетентності, успішності ведення переговорів, розв'язання конфліктів, ефективності публічного виступу, дискусії (КСП.8.ПР.О.03) [1, 2].

В освітньо-кваліфікаційній характеристиці підготовки бакалаврів за напрямом 6.030401 «Правознавство» / спеціальності 081 Право (Кваліфікація бакалавр права) визначено такі загальні компетентності: робота в команді: здатність працювати в команді; налагоджувати міжособистісну взаємодію, мотивувати людей та рухатися до спільної мети при вирішенні професійних завдань, бути критичним та самокритичним (ЗК 4); комунікативні навички: здатність здійснювати усну і письмову комунікацію професійного спрямування державною та іноземною мовами (ЗК 5); технологічні здатності: навички використання інформаційних і комунікаційних технологій для пошуку, оброблення, аналізу та використання інформації з різних джерел (ЗК 6); фахові компетентності спеціальні: розуміння необхідності поваги до честі та гідності особистості, захисту прав і свобод людини і громадянина (ФК 4).

У процесі професійної підготовки майбутні правознавці повинні оволодіти такими вміннями, як-от: демонструвати володіння фаховою лексикою українською й іноземною мовами для розв'язання фахових комунікативних завдань (ПРН 6); брати участь у дискусіях та демонструвати здатність

тлумачити чинне законодавство (ПРН 10); демонструвати навички взаємодії з іншими людьми, уміння працювати в групах, а також навички активної участі в освітньому процесі та професійній діяльності й обстоювання власної позиції (ПРН 14) [1, 2].

Отож, для здійснення професійної діяльності на високому рівні майбутні фахівці соціономічної сфери, повинні знати як побудувати конструктивну взаємодію з людьми, які звернулися до них по допомогу, ефективно використовувати жанрове розмаїття професійного спілкування, володіти професійною термінологією, логічними й мовними засобами аргументації; знати закони спілкування в різноманітних ділових і професійних ситуаціях; уміння вести телефонні розмови, ділові бесіди, ділове листування тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери дозволив дійти висновку, що випускники закладів вищої освіти повинні оволодіти певними комунікативними вміннями й навичками, проте, на нашу думку, їх недостатньо для формування комунікативної компетентності. Тобто необхідна цілеспрямована робота щодо формування означеної компетентності з упровадженням в освітній процес закладів вищої освіти відповідних педагогічних умов.

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в системі неперервної освіти; здійснення порівняльно-педагогічного аналізу формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери в Україні і за кордоном.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Laczkovics, C., Fonzo, G., Bendixsen, B., Shpigel, E., Lee, I., Skala, K., Prunas, A.; Gross, J., Steiner, H., & Huemer, J. Defense mechanism is predicted by attachment and mediates the maladaptive influence of insecure attachment on adolescent mental health. *Current Psychology*, 2018. 39(4). P. 1388-1396. DOI: 10.1007/s12144-018-9839-1

2. Бондаренко Л. М. Психолого-педагогічні фактори формування комунікативної культури у студентів-іноземців підготовчого факультету. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2003/28-15-33.pdf>

3. Візнюк І. М. Експрес-дослідження успішності соціальних працівників в нових умовах праці. Актуальні проблеми реалізації адаптаційного потенціалу особистості в сучасних умовах життєдіяльності: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, 2021. С. 136-140.

4. Власик І. В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін: дис...канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 272 с.

REFERENCE

1. Bondarenko, L. M. Psykhologo-pedahohichni faktory formuvannya komunikatyvnoi kultury u studentiv-inozemtsiv pidhotovchoho fakultetu [Psychological and pedagogical factors of formation of communicative culture among foreign students of the preparatory faculty]. URL: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2003/28-15-33.pdf>

2. Laczkovics, C., Fonzo, G., Bendixsen, B., Shpigel, E., Lee, I., Skala, K., Prunas, A.; Gross, J., Steiner, H., & Huemer, J. (2018). Defense mechanism is predicted by attachment and mediates the maladaptive influence of insecure attachment on adolescent mental health [Defense mechanism is predicted by attachment and mediates the maladaptive influence of insecure attachment on adolescent mental health]. *Current Psychology*. 39(4). 1388-1396. DOI: 10.1007/s12144-018-9839-1

3. Viznyuk, I. M. (2021). Express study of the success of social workers in new working conditions [Express study of the success of social workers in new working conditions]. *Actual problems of realizing the adaptive potential of the individual in modern life conditions: Materials of the 1st International Scientific and Practical Conference*. Vinnytsia. P. 136-140.

4. Vlasik, I. V. (2015). Formuvannya profesiino-terminolohichnoi kompetentnosti maibutnix bakalavriv ekonomiky v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin : dys...kand. ped. nauk : 13.00.04 [Formation of professional and terminological competence of future bachelors of economics in the process of studying professional disciplines]. Vinnytsia. 272 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАБЕЦЬКА Надія Леонідівна – кандидат педагогічних наук, викладач української мови та літератури Одеського морехідного фахового коледжу морського та рибпромислового флоту імені Олексія Соляника.

Наукові інтереси: комунікативна компетентність майбутніх фахівців соціономічної сфери.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RABETSKA Nadiia Leonidivna – candidate of Pedagogical Sciences, teacher of Ukrainian language and literature at Oleksiy Solyanyk Odesa Maritime College of Maritime and Fisheries Fleet.

Scientific interests: communicative competence of future specialists in the socioeconomic sphere.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2022 р.

УДК 378.937:796

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-279-282

РАДІОНОВА Олена Леонідівна –

викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1943-6181>
e-mail: elena_radionova@ukr.net

РІВНІ ТА КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті розкрито актуальна проблема підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до формування здоров'язбережувальної компетентності у школярів. Представлений теоретичний аналіз наукових праць щодо формування в